

سال‌نمای امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران

تحولات راهبردی ۱۳۹۰
چشم‌انداز ۱۳۹۱

زیر نظر شورای نویسندگان

پژوهشکده مطالعات راهبردی
غیرتسلیمی

سطح بین‌المللی امنیت ملی

مطالعه، بررسی و برآورد امنیت ملی کشورها با استفاده از نظریه‌ها و چارچوب‌های مفهومی گوناگونی صورت می‌گیرد. یکی از این چارچوب‌ها که بیشتر جنبه روش‌شناختی دارد، تقسیم امنیت ملی به سطح داخلی، منطقه‌ای و بین‌المللی است. نظریه‌های جریان اصلی روابط بین‌الملل بین سطح داخلی و خارجی تمایز زیادی قایل می‌شوند. آنها تهدیدات را به تهدیدات داخلی و خارجی تقسیم می‌کنند. در این نظریه‌ها این تقسیم‌بندی جدا از جنبه آموزشی، جنبه هستی‌شناسی هم دارد. در نظریه‌های جدید به ویژه در نظریه سازه‌انگاری تمایزات داخلی و خارجی بسیار کم‌رنگ است. رویدادهای داخلی به شدت متأثر از مولفه‌های خارجی است و رویدادهای بین‌المللی از سیاست‌ها و اقدامات دولت‌ها در داخل تأثیر می‌پذیرد. این تأثیرگذاری متقابل چنان شدید است که گاهی نمی‌توان آن را از هم جدا کرد. با وجود این، پژوهش‌گران برای ارائه تصویری قابل فهم ناگزیر به تقسیم آنها به دو سطح داخلی و بین‌المللی هستند. مولفه‌ها و رویدادهای بین‌المللی همانند موضوعات داخلی دارای ابعاد گوناگون هستند. آنها را نمی‌توان صرفاً به عوامل و ابعاد نظامی و امنیتی محدود کرد. این مولفه‌ها علاوه بر بعد نظامی دارای ابعاد سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و زیست‌محیطی هستند و آنها را می‌توان در سطح جهانی، سطح منطقه‌ای، روابط دوجانبه و چندجانبه بین‌المللی مورد بررسی و ارزیابی قرار داد. تهدیدات موجود در سطح بین‌المللی ممکن است جنبه اختصاصی یا ماهیت عمومی داشته باشد. تهدیدات خاص به یک کشور یا منطقه‌ای مشخص مربوط می‌شوند. اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه دولتی مشخص، نمونه‌ای از تهدیدات خاص هستند که ممکن است جنبه نظامی، سیاسی

و اقتصادی داشته باشند. تهدیدات عمومی به همه کشورهای جهان مربوط هستند و یا تعداد بیشتری از اعضای جامعه بین‌المللی در معرض خطرات ناشی از این تهدیدات قرار دارند. مقابله با تهدیدات بین‌المللی نیازمند برقراری روابط بسیار نزدیک با کشورها، سازمان‌ها و به طور کلی، بازیگران بین‌المللی است.

تهدیدات بین‌المللی علیه امنیت ملی ممکن است به اقدامات و رفتار غیردوستانه بازیگری خاص مربوط باشد. در این حالت، جنبه بین‌المللی آن بسیار ضعیف و تهدیدات بیشتر دوجانبه هستند. سیاست‌ها و اقدامات غیردوستانه کشورها علیه یکدیگر، نمونه‌ای از این نوع تهدیدات به شمار می‌آیند. روابط و سیاست خارجی دولت‌ها، نمادی از توانایی و ناتوانی آنها در کسب قدرت در عرصه بین‌المللی و مقابله با تهدیدات بین‌المللی، منطقه‌ای و دوجانبه است. اگر چه، پایه‌های قدرت هر کشوری درون آن است، اما روابط خارجی مناسب سازوکار دیگری برای کسب قدرت و مهم‌تر از آن، سازوکاری برای کاهش تهدیدات دوجانبه و چندجانبه بین‌المللی است.

دولت‌های ملی نمی‌توانند نسبت به جریان‌ات و تحولات بین‌المللی، منطقه‌ای و داخلی کشورهای دیگر بی‌تفاوت باشند و آنها را نادیده بگیرند. به همان میزان که روی کار آمدن دولت‌های دوست و هم‌سو در کشورهای دیگر، موجب بهبودی روابط دو کشور و تأمین منافع متقابل آنها می‌شود، روی کار آمدن دولت‌های ناهم‌سو می‌تواند به بروز و تشدید اختلافات در میان دو کشور انجامیده و تهدید علیه امنیت ملی را افزایش دهد. هر یک از تحولات داخلی و منطقه‌ای ممکن است در راستای افزایش قدرت و موقعیت دولتی یا در جهت تضعیف آن باشد. دولت‌ها جدا از میزان توان تأثیرگذاری‌اش نسبت به رویدادهای منطقه، نمی‌توانند نسبت به روند این تحولات بی‌تفاوت باشند.

دولت‌های ملی ذیل ساختاری به نام نظام بین‌المللی و منطقه‌ای قرار گرفته و رفتار می‌کنند. سیاست دولت‌های ملی به شدت متأثر از ساختار و توزیع قدرت در عرصه بین‌المللی و ارزش‌ها و قواعد حاکم بر آن است. هم‌سوئی اهداف، منافع و ارزش‌های ملی با منافع، اهداف و ارزش‌های بین‌المللی، موجب کاهش هزینه‌های تأمین سریع منافع شده و تعارض میان آنها به افزایش هزینه‌های اعمال سیاست خارجی منجر می‌شود. تعارض میان اهداف و منافع دولت‌ها، اجتناب‌ناپذیر است، اما اگر این تعارض با قدرت‌های بزرگ و در بیشتر حوزه و مسایل باشد، تشدید اختلافات محتمل‌تر و تهدید امنیت ملی شدیدتر خواهد بود. فقدان سازوکارهای تعدیل‌کننده و ارزش‌ها و منافع پیونددهنده میان آنها، به تشدید بیش از پیش اختلافات و تعارضات منجر شده و موجب تضعیف امنیت ملی می‌شود.

بررسی امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران بدون توجه به نظام بین‌المللی، جریان‌ات، تحولات و رویدادهای جهانی و منطقه‌ای میسر نیست. بین جمهوری اسلامی ایران و بازیگران مهم بین‌المللی، مسایل و موضوعاتی مطرح هستند که بر امنیت ملی تأثیر می‌گذارند. حل و فصل

روابط و سیاست خارجی
دولت‌ها، نمادی از توانایی
و ناتوانی آنها در کسب
قدرت در عرصه بین‌المللی
و مقابله با تهدیدات
بین‌المللی، منطقه‌ای و
دوجانبه است. دوجانبه و
چندجانبه بین‌المللی است

مسالمت‌آمیز اختلافات و تعارضات، به کاهش تهدیدات و افزایش فرصت‌ها می‌انجامد و روند معکوس در پرونده هسته‌ای ایران به تشدید تحریم‌های بین‌المللی و افزایش احتمال توسل دیگران به اقدامات خصمانه علیه جمهوری اسلامی ایران منتهی می‌شود. مناسبات ایران و آمریکا، جدا از روابط دوجانبه، بر مناسبات آنها با سایر دولت‌ها و بازیگران بین‌المللی مؤثر است. سال‌های سال است دو کشور ایران و آمریکا رو در روی هم قرار گرفته و در عرصه بین‌المللی، در پی متقاعد کردن دیگران نسبت به سیاست‌های خود و رفتار خصمانه طرف مقابل می‌باشند. توان‌مندی آنها در تقویت روابط با دیگران، به ویژه قدرت‌های بزرگ، نمادی از قدرتمندی آنها در برخورد با یکدیگر است. در این میان، روابط و مناسبات ایران با کشورهای همسایه و دولت‌های مسلمان در خاورمیانه، جایگاه برجسته دارد.

شکل‌گیری و بروز انقلاب‌های جهان عرب اهمیت تحولات منطقه بر امنیت ملی ایران را افزایش داده است. جمهوری اسلامی ایران از آن با عنوان بیداری اسلامی یاد می‌کند که متأثر از انقلاب اسلامی و ارزش‌های آن بروز یافته است. این تحولات وضع موجود در منطقه را به هم ریخته در صدد شکل دادن به ارزش‌ها و نظام‌های جدید سیاسی و اجتماعی است و مناسبات گفتمانی و قدرتی در منطقه بازتعریف می‌کند. بررسی نسبت آنها با جمهوری اسلامی ایران و رقابتی آن در سطح جهانی و منطقه‌ای می‌تواند توصیف دقیق‌تری از امنیت ملی جمهوری اسلامی ایران ارائه دهد.